

DR. MAKAI KRISZTIÁN*

A közegészség védelmének elsődleges céljától a környezet védelmének előtérbe helyezéséig: a környezetkárosítás tényállásának kialakulása

„Földből lettünk és a föld belőlünk lesz. A rézbőrű ember legféltettebb kincse a levegő. Minden élő – az állat, a fa, az ember – ugyanazon a lélegzeten osztozik. Erre a leheletre és lélegzetre mindenkinek szüksége van. Ha eltűnnek az állatok, az ember nagy lelki magányban hal meg. Az az oktalanság, ami az állatok sorsára tör, az hamarosan az embert is utoléri. Ha az ember a földre köp, saját magát köpi le. A föld nem az emberé. Mi ezt mindig is tudtuk. Minden mindennel összefügg. Minden egybefonódik úgy, mint a családot a vér egyesíti. Az élet fonalát nem az ember teremtette. Azt a szöttek szálai alkotják. Amit a fonállal művel, az ember önmagával teszi.”

Chief Seattle válasza az USA elnökének – részlet, 1854

I. Bevezetés

Napjainkban a környezet, a környezetjog, környezetvédelem, környezetszennyezés – és még sorolhatnánk a témához különböző módon kapcsolódó fogalmakat – igen széles rétegeket – nemtől, kortól, politikai irányultságtól, vagy bármely közösséghez való tartozástól függetlenül – foglalkoztató kérdéskör. A környezethez, illetőleg annak védelméhez fűződő egyéni, társadalmi és jogalkotói érdek egyrészt vitathatat-

lan, másrészt ezen megkérdőjelezhetetlen érdekek ma már egyértelműen viszsztatukrózódnak a különböző jogszabályokban, legyen az a közigazgatási jog, a polgári jog, vagy éppen a büntetőjogi jogkövetkezmények, mint ultima ratio jellegű szankciók területe.

A büntetőjog a legvégső és legradikálisabb társadalmi reakció a környezet vagy természet ellen irányuló cselekményekre. Célja az, hogy a társadalom védelme érdekében mind az egyént, mind másokat visszatartsa az ilyen jellegű bűncselekmények elkövetésétől. A felelősség vétkes alapú, azaz az elkövető akkor büntethető, ha az általa tanúsított magatartás szándékos, vagy ha a törvény úgy rendelkezik, gondatlan.¹

A jogalkotói érdekek, s egyben jogpolitikai célok hosszú időre visszanyúló változásainak legjelentősebb mérföldköve a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény, melynek XXIII. fejezetével a törvényhozó – már annak címével is egyértelműen jelezve a fejezetben foglalt tényállások által óvni kívánt absztrakt társadalmi érdekek vagy inkább értékek újszerűségét – egy külön egységet szentelt a környezet és a természet – és ezen keresztül nyilván a társadalom egésze, vagy annak egy meghatározott része – ellen irányuló bűncselekményeknek.

Jelen tanulmányomban a környezet és a természet elleni bűncselekmények, azon belül is a környezetkárosítás (Btk. 241. §) bűncselekményének történeti kialakulásával, áttekintésével foglalkozom, melyen keresztül kísérletet teszek annak tisztázására, hogy a jogalkotó, hogyan jutott el az egészség, illetve közegészség védelmének legfőbb céljától az emberi környezet mint absztrakt jogi tárgy megóvásának elsődlegességéig. A terjedelmi korlátok nem teszik lehetővé a Btk. XXIII. fejezetben megfogalmazott valamennyi bűncselekmény kialakulásának áttekintését, azonban a környezetkárosítás tényállása kialakulásának vizsgálata során mindenképpen szükséges némi kitekintés a fejezet alá rendelt természetkárosítás bűncselekményének történeti előzményeire, hiszen a pónalizált magatartások úgyszólván „egy töről fakadnak”.

¹ Dr. LACZI Beáta: környezet és a természet büntetőjogi védelmének nemzetközi és történeti vonatkozásai, a védelem jogszabályi alapjai, Magyar Jog, 2004/4., 203–210. o.

* PhD-hallgató. PTE ÁJK Büntetőjogi Tanszék.

II. Környezet és környezetvédelem

A konkrét tényállás kialakulásának története kapcsán elsőként tisztázni szükséges két alapvető fogalmat, illetőleg fogalmi különbséget, melyek a környezet és a környezetvédelem. Az e tekintetben nemzetközi téren is kiemelkedő hazai tudományos vállalkozás, a Környezet- és Természetvédelmi Lexikon a környezet fogalmát négyféle módon is definiálja:²

1. Az élő szervezeteket körülvevő fizikai, kémiai és biológiai körülmények összessége;
2. A valakit körülvevő személyek összessége;
3. A biológiai, ökológiai környezet (az élőlény vagy társulás életfeltételeit megszabó külső tényezők, amik az élőlényre, társulásra hatnak);
4. Az a tér, terület, amelyben az ember és kisebb közösségeinek élete zajlik.³

A négy meghatározás valójában együtt adja meg a környezet teljes fogalmát, de talán a jogászai gondolkodás számára kissé túl bonyolult módon, hiszen nem feledkezhetünk meg arról, hogy a fogalmaknak a jogalkotás és jogalkalmazás során is fontos szerepük lehet. Ezért közvetlenebb, hasznosíthatóbb és általánosabb az a megfogalmazás, amit az Európa Tanács a környezetre veszélyes tevékenységekkel okozott károkkal kapcsolatos polgári jogi felelősségről szóló egyezménye tartalmaz (Lugano, 1993): „A környezet magában foglalja a természetes erőforrásokat, legyenek azok élők vagy élettelenek, mint amilyen a levegő, a víz, a talaj, a flóra és a fauna és mindezek közötti kölcsönhatások; ugyancsak idetartoznak mindazok a vagyontárgyak, amelyek a kulturális örökség részeit alkotják; illetve a tájkép meghatározó jellemzői.” Ez a definíció éppen elegendő ahhoz, hogy a környezettel kapcsolatos jogi szabályozást jobban megértsük.⁴ A környezet fogalmának meghatározására szintén megfelelő definícióval szolgál a ma hatályos, a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény, s mely jogszabály egyébként a környezetkárosítás tényállásának – mint keretdiszpozíciónak – a háttérét is adja. A törvény 4. § 1. pontja szerint *környezeti elem: a föld, a levegő, a víz, az élővilág, valamint az ember által létrehozott épített (mesterséges) környezet, továbbá ezek összetevői*, míg 2. pontja értelmében *környezet: a környezeti elemek, azok rendszerei, folyamatai, szerkezete*.

A környezet definíciójának közérthetőbb – illetőleg a már hivatkozott Bándi Gyula szerint plasztikusabb – megfogalmazása Barry Commoner nevéhez köthető, miszerint „a környezet egy nagy, hihetetlenül komplex élő gépezet, amely a Föld felszínén vékony, dina-

mikus réteget alkot, ahol minden emberi tevékenység e gépezet integritásától és megfelelő funkcionálásától függ. A zöld növények fotoszintetizáló aktivitása nélkül nem lenne oxigén gépeink, kohóink, erőműveink számára, nem is beszélve az emberi és állati életről. A növények, állatok és a bennük élő mikroorganizmusok működése nélkül nem lenne tiszta víz folyóinkban és tavainkban. A termőtalajban évezredek alatt végbement biológiai átalakulások nélkül nem lennének növényeink, sem olajunk, sem szenünk. Ez a gépezet a mi biológiai tőkénk, az a bázis, amelyen az egész termelésünk alapul. Ha leromboljuk, a legelőrehaladottabb technológiánk is haszontalanná válik, és minden gazdasági és politikai rendszer, amely erre épül, eltűnik. A környezeti válság a közeledő katasztrófa jele.”⁵ Commoner e 20. században kelt megfogalmazása kapcsán több ízben is párhuzamra lelhetünk Chief Seattle a 19. században kelt és fent idézett válaszlevelével.

A környezetvédelem fogalmát is sokszor és sokat használták a környezet megőrzésére irányuló aktív tevékenységek összefoglaló neveként. A Környezet- és természetvédelmi Lexikon szerint: „A környezetvédelem olyan céltudatos, szervezett, intézményesített emberi (társadalmi) tevékenység, amelynek célja az ember ipari, mezőgazdasági, bányászati tevékenységéből fakadó káros következmények kiküszöbölése és megelőzése az élővilág és az ember károsodás nélküli fennmaradásának érdekében. E tevékenység tudományos alapjait elsősorban műszaki tudományok, alkalmazott természettudományok és az ökonómia képezik. Hatékonyságát és működőképességét a használók felelősségén alapuló törvényi szabályozás és intézményrendszer biztosítja.”⁶ A környezetkárosítás tényállását tartalommal megtöltő és fentebb hivatkozott környezetvédelmi törvény 4. § 32. pontja is meghatározza a környezetvédelem fogalmát, miszerint *a környezetvédelem olyan tevékenységek és intézkedések összessége, amelyeknek célja a környezet veszélyeztetésének, károsításának, szennyezésének megelőzése, a kialakult károk mérséklése vagy megszüntetése, a károsító tevékenységet megelőző állapot helyreállítása*.

A környezetvédelem fogalma ugyan tovább finomítható, de megfogalmazása inkább elvi, mintsem gyakorlati jelentőségű. A környezet fogalmának tartalma ugyanakkor jogi jelentőséget is kaphat, ha a környezetet érő károkat kívánjuk meghatározni – ekkor ugyanis tisztában kell lenni azzal, meddig is terjed a környezet. Ezzel szemben a környezetvédelem nagyon leegyszerűsítetten nem más, mint mindaz a magatartás, amely e környezet állapotát fenntartja, javítja stb.⁷

A környezet, mint fogalom definiálásának, illetve a fogalmi elemek tisztázásának azonban azóta van büntetőjogi relevanciája, amióta a környezetet károsító újszerű tényállások jelentek meg az újabb büntetőtörvényeinkben. A régebbi jogpolitikai felfogások – mint

² BÁNDI Gyula: Környezetjog. Szent István Társulat, Budapest, 2011, 1–2. o.

³ BÁNDI, 2011, 1–2. o.

⁴ BÁNDI, 2011, 1–2. o.

⁵ COMMONER, Barry: *The Closing Circle*. New York, 1971., 16–17. o.

⁶ BÁNDI, 2011, 1–2. o.

⁷ BÁNDI, 2011, 1–2. o.

arra tanulmányom bevezető részében már utalást tettem – az egyének, illetőleg a közösség egészségének védelmét tekintették a büntetőjogi szabályozás kiindulópontjának, s ekként a környezet fogalmi elemei tisztázásnak nem tulajdonítottak jelentőséget. A hatályos Btk.-t megelőző büntetőjogi tárgyú törvények, illetve azokhoz fűzött indoklások rendre egyfajta absztrakt veszély előidézését szankcionálták, s így a környezetet és természetet károsító bűncselekmények veszélyességét is abban látták, hogy azok közvetlen, többszörös áttétellel útján veszélyeztetik az állampolgárokat.

A hatályos Btk.-hoz fűzött miniszteri indoklás a korábbiakkal szemben akként fogalmaz a környezet és a természet elleni bűncselekmények külön fejezetbe tagolása kapcsán, hogy *„A fejezet címe, illetve önmagában az önálló fejezet ténye a hatályos Btk.-nál jobban fejezi ki a fejezetben foglalt tényállások által védett jogi tárgyakat és azok jelentőségét, hiszen jelenleg a környezetet és természetet károsító vagy ezzel összefüggő cselekmények nem is szerepelnek önálló fejezet vagy cím alatt. Napjainkban azonban egyértelműen igény mutatkozik a környezet autonóm védelmére, így a törvényben indokolt egy külön fejezetben, önállóan, a többi közegészség elleni tényállástól elkülönítve rögzíteni a környezetvédelmi tényállásokat. A fejezet alá tartozó tényállások igen sokrétűek, vannak azonban olyan közös jellemzők, amelyek miatt egy fejezet alá vonhatók. Ilyen közös jellemző, hogy a környezetet és a természetet, valamint azok elemeit védik (ld. környezetkárosítás, természetkárosítás).”* Ekként a hatályos környezetkárosítás tényállása által védett jogi tárgy is az emberi környezet védelméhez fűződő társadalmi érdek.

A fentiek előre bocsátását követően kell megvizsgálni, hogyan jutott el a büntetőjogi szabályozás a közegészség védelmének, illetőleg a környezetkárosítás, mint adott közösség egészségét veszélyeztető magatartás gondolatától, a környezet, mint konkrét jogtárgy védelméhez? Mielőtt azonban rátérnék a magyar környezeti büntetőjog kialakulásának és fejlődésének tárgyalására, érdemesnek tartom példálózó jelleggel, röviden áttekinteni a környezet védelmével kapcsolatos szabályok néhány korai előképét.

III. A környezet védelmével kapcsolatos jogszabályok korai előképei

Mai szemmel nézve a környezetvédelminek mondott szabályoknak számos előzménye megtalálható – akár Platón Törvények című művében –, amelyek azt igazolják, hogy az ember, amióta a földön él, egyre határozottabb befolyást gyakorol környezetére, és a különböző korokban ekképpen szükséges volt a káros környezeti hatások elleni fellépés. A szabályozás történe-

tének elemzése során megismerkedhetnénk az 1581-től jegyzett székely falutörvényekkel, amelyek közül számos részletesen szabályozza pl. az erdőhasználatot (Gyergyóújfalu, Zalán stb.).⁸

Már az ókorban megjelentek azok a gondok, amelyek ma is környezeti problémát okoznak a nagyvárosokban: szemétkelés, vízellátás, szennyvízelvezetés, higiéniai kérdések. Szükséges volt olyan megoldások alkalmazása, amelyek ma is beletartoznak a környezetvédelem eszköztárába. Míg az erdőpusztulással kapcsolatosan található közvetlen adatok a szakirodalomban, a légköri környezettel összefüggésben ilyenek nem állnak rendelkezésre. A légszennyezésnek valaha is hozott első törvényhozói megközelítése Szolón nevéhez fűződik, aki alapvető törvényhozói munkáiban a Kr. e. 6. századi Athénban – többek között – szabályozta, hogy lakott területeken a kovácmesterség nem üzhető, annak át kell tevődnie a városon kívülre, annak érdekében, hogy elkerüljék a zajt és a légszennyezést. Horatius megemlíti, hogy a római épületek egyre feketébbek a füsttől, s ez a probléma számos más ókori városban is bizonyára fennállt. Seneca – Néro császár tanítója – egész életében betegeskedett, s orvosa gyakran tanácsolta neki, hogy hagyja el Rómát. Egyik levelében, Kr. u. 61-ben azt írta Luciliuszhoz, hogy el kell hagynia Róma nyomasztó füstjét és a konyhai szagokat, hogy jobban érezhesse magát.⁹

A környezetvédelem, illetőleg környezetvédelmi gondolkodás történetében szintén fontos kiemelni jelen tanulmányban fent hivatkozott Chief Seattle 1854-ben kelt válaszlevelét az USA elnökének, mely jól mutatja, hogy a különböző országokban élő, eltérő kultúrájú, vallású stb. egyének, illetve közösségek már jóval a környezetvédelmi jellegű jogalkotás magyarországi megjelenése előtt milyen előrehaladottan gondolkodtak a környezet és a természet károsításának negatív következményeiről.

A középkori Londonban a széntüzelésből származó légszennyezés olyannyira komoly gond volt, hogy 1285-ben bizottságot állítottak föl annak kivizsgálására. Még ezt megelőzően, az első ismert angliai kísérlet a levegőminőség kezelésére a porszén használatának a megtiltása volt 1273-ban. Egy 13. századi följegyzés szerint egy szénkereskedőt megkínóztak, majd fölakasztották füst okozásáért. 1306-ban nyilatkozatot adtak ki a kőszén betiltására, ugyanakkor két héttel később törvényes bejelentést tettek, miszerint ez a nyilatkozat gyakorlatilag érvénytelen. A kémény magasságának a fontosságát a légszennyezés terjedésében 1377-ben ismerték föl, s ettől kezdve szabályozzák Londonban a minimális kéménymagasságokat. Ez némileg csökkentette ugyan a légszennyezést a kibocsátó közvetlen szomszédságában, viszont a levegőminőség általános romlásához vezetett a környező területeken.¹⁰

⁸ BÁNDI, 2011, 2. o.

⁹ Ifj. dr. LOMNICI Zoltán: A környezet-egészségügyi jog kialakulásának történeti és dogmatikai alapjai, Magyar Jog, 2006/4., 205–210. o.

¹⁰ Ifj. dr. LOMNICI, 2006/4., 205–210. o.

IV. A magyarországi szabályozás a kezdetektől a régi Btk. hatálybalépéséig

Magyarországon a kodifikált környezetvédelmi jellegű jogszabályok közül az elsők egyike a mezei rendőrségről szóló 1840. évi IX. tcz.¹¹ Véleményem szerint nagyon óvatosan kezelendő, hogy e törvény környezetvédelmi jellegűnek tekinthető-e, vagy a jogalkotónak a törvény megalkotásával valami egészen más célja volt. A tcz. 1. §-a szerint „ezen törvény rendelése alá esnek a kertekben, szőlőkben, mindennemű ültetéseken és erdőkben, vetésekben, növényeken, réteken, nádlásokban, legelőmezőkön, méhesekben, nem különben országos, dülő- s vasutakon, híidakon és kőszénbányákon, turfa-térekben, valamint a temetőkben is elkövetett károsítások, szóval: a gazdálkodás s iparnak kívül fekvő tárgyait veszélyeztető cselekvések.” Megjegyzendő, hogy a Tripartitum (1514) „Az ország jogainak és szokásainak harmadik részéről általában” c. részében már említést tesz arról, hogy különös és határozott büntetés alatt tett tilalom, hogy a vetésekben vagy rétekben, avagy az erdőkben senki kárt ne tegyen.”

Az a vélelem, hogy a fenti – 1840-ben született – törvényben nem feltétlenül környezetvédelmi indítatású szabályok megalkotását tűzte célul a jogalkotó, véleményem szerint kettős alapon nyugszik. Egyrészt, a majd 40 évvel később keletkezett – a magyar büntető-jogalkotás első nagy mérföldköve – az 1878. évi V. törvénycikkhez fűzött miniszteri indoklás ezzel ellentétes álláspontra vezet, melyről a későbbiekben részletesen szót kívánok ejteni. A környezetvédelmi jelleg ellen ható másik ok az 1840. évi IX. tcz. megalkotásának jogpolitikai indoka:

Magyarország történetében a kiegyezést (1867) megelőző időszakban az emberek döntően 80-90%-ban a mezőgazdaságban végzett munkájukkal szereztek meg a napi megélhetéshez szükséges javakat. Ezzel van összefüggésben, hogy a modern magyar rendszetbe vezető út első állomásainak egyike, a mezei rendőrségről született első törvényi szintű, jogi szabályozás. Ebben döntő szerepet játszott Zsoldos Ignác akadémikus, jogtudós, aki érdemben először foglalkozott a közigazgatással és rendészettel. A rendészet témájához szorosan kapcsolódó műve, a Néhány szó a honi közbátorságról. Zsoldos szükségesnek tartotta egy polgári államban a rendőrség felállítását, amelyet külső és belső rendőrségre lehet felosztani, amelyek közül a belső rendőrség az, amely a városok és egyéb helységek belső közbátorságára felügyel, és amelyet a

helyi lakosokra lehet bízni. Emellett szükségesnek érezte a mezei rendőrség felállítását. E szellemben született meg az 1840. évi IX. törvénycikk a mezei rendőrségről, amelynek szabályairól 1843-ban szintén Zsoldos Ignác adott közre egy könyvet. Ebben az időszakban az ország gazdasága szinte teljesen mezőgazdasági jellegű volt, ezért is tartotta fontosnak Zsoldos Ignác és a törvény alkotói is, hogy az agrárgazdálkodás területén, (amelynek színtere a mező) rend legyen. Ennek lényege, hogy akié a föld, az a terményt hazavihesse, de máséhoz ne nyúljon.¹² A vizekről és csatornákról szóló 1840. évi X. törvénycikk rendelkezései szintén arra engednek következtetni, hogy az inkább egyfajta gazdaságvédelmi, kárrendezési, valamint a vizekhez kapcsolódó kereskedelem rendezésével kapcsolatos indítatással született meg.

Az 1843-as Büntetőjogi Javaslatokban környezetvédelmi büntetőjogi rendelkezés,¹³ vagy legalábbis az egyesek, illetve a köz egészsége védelmének célja már mindenképpen fellelhető. A Javaslatokhoz kapcsolódó Toldalékban is fellelhető környezetet védő előírás, mely így szól:¹⁴ „A ki olly kutakba, víztározókba vagy forrásokba, melyeknek víze ivásra vagy főzésre rendesen használtatik, valamely az egészségre ártalmas, vagy undorító tárgyakat vett, száz forintig büntetethetik.”

Az 1840-es évek törvénykezését követően elérkezünk egy jelentős állomáshoz, jelesül az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex) rendelkezéseihez, mely az első magyar büntető törvénykönyv a büntetetről és vétségekről. Az Országgyűlés által elfogadott törvénycikk 315. §-a tekinthető álláspontom szerint az első olyan jogszabályi rendelkezésnek, mely a közegészség védelmét „magasabb szintre emeli”. E § akként rendelkezik, hogy „a ki használatban levő kutat, vízvezeték, víztartót megmérgez, ugyszintén a ki életveszélyes, vagy az egészségre ártalmas anyaggal kevert valamely élelmi cikket (314. §) – ennek veszélyes vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva, elárusít, áruba bocsát vagy szétoszt: öt évtől tiz évig terjedhető fegyházzal; s ha ebből valakinek súlyos testi sértése vagy halála következett be, – a mennyiben gyilkosság nem forog fenn – tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”

A fenti jogszabályhely a Csemegi-kódex XXI. fejezetében került elhelyezésre, mely a Közegészség elleni büntettek és vétségek címet viseli, s ezzel megteremtette alapját a későbbi közegészség- és környezetvédelmi tárgyú büntetőjogi rendelkezéseknek. A Csemegi-kódexben azonban álláspontom szerint még korántsem beszélhetünk környezetvédelmi tárgyú rendelkezésről, melyet a Kódexhez fűzött indoklás is alátámaszt. A Kódex indoklása egyrészt általánosságban megfogalmazza, hogy a fejezetbe foglalt bűncselekmények, mint „közveszélyű cselekmények közös caracteristikája”, hogy azok a polgárok határozatlan

¹¹ KÓHALMI László: A magyar környezeti büntetőjog kialakulása. In: FENYVESI Csaba, HERKE Csongor (szerk.): Míniúciák – Tanulmányok Tremmel Flórián 60. születésnapjának tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 2001, 147. o.

¹² BACSÁRDI József – CHRISTIÁN László – SALLAI János: A mezei rendőrségtől a mezei őrszolgálatig, Magyar Rendészet, 2018/4. 31–47. o.

¹³ KÓHALMI, 2001, 148. o.

¹⁴ KÓHALMI, 2001, 149. o.

számát, ezeknek életét, vagy más fontos érdekét veszélyeztetik, amely az egészséget, illetőleg közegészséget veszélyeztető magatartások pönalizálásának mai napig indoka.

Kóhalmi László szerint a kódexbeli bűncselekmény megtartotta azt a szabályozási technikát, hogy egy szakaszban rendelkezett két jogtárgy (környezet és a közegészség) védelméről.¹⁵ Véleményem szerint a Kódex 315. §-hoz fűzött indokolás ezzel ellentétes álláspontra enged következtetni. A § két különböző magatartást és különböző elkövetési tárgyat jelöl ugyan meg, azonban az indokolás a jogtárgy tekintetében nem tesz különbséget. Fordított sorrendben kezdi a magatartások bűncselekménnyé nyilvánításának indokolását akként, hogy először azon elkövetőkről beszél, akik az élelmiszereket („élelmi cikkek”), mint elkövetési tárgyakat, azok ártalmas tulajdonságát elhallgatva elárúsítják, áruba bocsátják stb. azokat a törvény büntetni rendeli, s az indokolás egészéből pedig egyértelmű, hogy a törvényhozó által védeni kívánt jogtárgy itt az egészség, a közegészség védelme. A kutakkal, vízvezetékekkel, víztározókkal kapcsolatban megvalósítható deliktumokkal összefüggésben az indokolás ekként fogalmaz: „A mi a kutak, vízvezetékek, vagy víztartók megmérgezését illeti: ennek fölvetését ugyanazon szempontok igazolják, melyek az élelmi szerekre vonatkozólag fentebb kiemeltettek.” Utóbbi alapján tehát a jogalkotó célja az elkövetési tárgyak és a kapcsolódó magatartások kriminalizálásával az egyesek és a köz egészségének védelme volt, környezetvédelmi jelleg álláspontom szerint ekként nem állapítható meg.

Finkey Ferenc szerint „az, hogy a BTK a közegészség elleni cselekményeket a testi sértés (XX.) után helyezte el, ennek oka az volt, hogy tényleg ezek a cselekmények is az egyesek életét és egészségét támadják meg. Miután azonban a támadás, illetőleg a veszélyeztetés itt az emberek egész tömege, a közönség ellen irányul s e cselekmények közveszélyes jellegét maga a BTK elismeri: a rendszere beosztás szempontjából e fejezet ide, a társadalom elleni cselekmények közé kellett helyezniük, úgy miként azt az 1843-iki javaslat s az összes mai BTK-ek és javaslatok teszik.”¹⁶ A XXI. fejezetben szabályozott bűncselekményekről Finkey azt mondja, hogy azok mindegyike által nagyobb számú embercsoport (község, vidék) egészsége van veszélyeztetve, esetleg megtámadva úgy, hogy ezen cselekmények könnyen óriási pusztulást eredményezhetnek az emberi életben.

A fentiek ellenére a Csemegi-kódex jelentős állomásnak tekinthető a közegészség mint védendő jogi tárgy megjelenésében, továbbá azon folyamat elindításában, mely majd 135 évvel később arra indította a jogalkotót, hogy külön fejezetet szenteljen a környezetet és természetet károsító bűncselekményeknek.

Azonban mielőtt továbbmennénk a jogfejlődésben, mindenképpen kiemelendő az 1879. évi XL. törvénycikk (Kbtk.), mely a Csemegi-kódexet kiegészítve, a különféle kihágásokról rendelkezett. A Kbtk.-hoz fűzött korabeli indokolás úgy fogalmaz „Az 1878. évi V. törvénycikkben foglalt büntetőtörvénykönyv a büntetendő cselekmények hármias felosztásának elve szerint a büntettekről és vétségekről intézkedik, a kihágásokat pedig több jeles európai törvénykönyv nyomán, külön törvénynek tartotta fen.”

A Kbtk. 105. §-a szerint: „A ki az emberek használatára szolgáló kútba, vízvezetékebe vagy forrásba ronda vagy undorító tárgyat dob: három napig terjedhető elzárással büntetendő.

A ki pedig közhasználatban levő kutat, vízvezetékét vagy forrást szándékosan akként ront meg, hogy vize élvezhetlenné válik, vagy használhatósága félbe szakad: tizenöt napig terjedhető elzárással és száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.” A Kbtk. konkrétan megjelöli, hogy csak emberi használatra szolgáló kút esetén valósulhat meg a kihágás¹⁷ így például olyan kút, mely az állattenyésztés igényeinek kiszolgálására, vagy ipari célú nem tartozik ebbe a körbe.¹⁸ Véleményem szerint a Kbtk., mint a Csemegi-kódex kihágásokra vonatkozó kiegészítése, szintúgy a közegészség védelmének céljával vette fel a 105. §-t sorraiba. Megjegyzendő, a Kbtk. megfogalmazása, miszerint csak emberi használatra szolgáló tárgyakat jelöli meg elkövetési tárgyként még inkább azt erősíti, hogy a büntetni rendeltség alapja az egészségvédelem, arra is tekintettel, hogy a környezetvédelmi célzat pontosan azt indokolná, hogy ne kizárólag az emberek használatában álló tárgyak, illetve az ember azokból származtatott előnye élvezzen büntetőjogi védelmet.

Jelen tanulmánynak nem képezi tárgyát a különböző környezettel, környezetvédelemmel kapcsolatos jogszabályok összességének, illetve azok történetének teljes áttekintése, hanem csupán a büntetőjog területére szorítkozik, azonban mégis fontosnak tartom kiemelni a szintén 1879. június. 14. napján kihirdetett első erdőtörvényt. Az 1879. évi XXXI. törvénycikk alapvetően az erdők használatát és kezelését a törvényben meghatározott intézkedésekkel korlátozta és felfedezhetőek benne környezetvédelmi, vagy inkább természetvédelmi indíttatású elemek is. Ilyenek voltak, hogy a törvény tiltotta például az irtásokat és tarvágásokat olyan hegyeken, havasokon, magas helyeken stb., melyek kő- vagy hógörgetegek és vízmosások támadásának és terjedésének megakadályozására szolgálnak. A törvény tiltotta az olyan területeken is az erdőirtásokat, melyeknek talaja másnemű gazdasági művelésre (szántó, rét, kert, vagy szőlő) állandóan nem volt alkalmas. A törvény indokolása szerint: „E terület és a rajta létező nagy famennyiség igen jelentékeny tőkeértéket képvisel. Ily érték már nemzetgazdasági fontosságánál fogva is teljesen megérdemli a

¹⁵ KÓHALMI, 2001, 150. o.

¹⁶ FINKEY Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. Politzer Zsigmond és fia Könyvkereskedése, Budapest, 1902, 640. o.

¹⁷ KÓHALMI, 2001, 153. o.

¹⁸ KÓHALMI, 2001, 153. o.

törvényhozási munkásság figyelmét. Elődeink az erdő fontosságát mindig felismerték s annak fenntartására elegendő súlyt fektettek. Az 1700–1701., 1807., 1836. és az 1840-iki törvények e tekintetben teljes tanúságot tesznek arról, hogy az akkori kor, a maga és a jövő nemzedék érdekeit felfogva, az erdőtulajdont megóvni s az erdőpusztítást meggátolni igyekezett [...] Miután pedig a fentemlített minőségű, majdnem tisztán vadászszemélyzetet rögtön szakértő erdőgazdákkal felváltani nem lehetett, sőt erre még sokkal később is csak igen kevesen gondoltak, igen természetes, hogy az erdők használata számos esetben nem annyira rossz akaratból, mint a kezelők járatlansága folytán, valóságos pusztitássá fajult. Később és nevezetesen a legújabb időkben, a rohamosan fejlődött közlekedés, az egymásután keletkezett iparvállalatok, tehát a belfogyasztás nagymérvű fokozódása és a külföldre való kivitel könnyebb lehetősége idézték elő azt, hogy azon nagyszerű kincs, mely erdőségeinkben őseinkről reánk maradt, nem mindenütt az okszerű kezelés elvei szerint, értékesített, sőt számos helyen és vidéken a közérdek nagy kárára könnyelműen pusztított...”

A fenti okokból kifolyólag kiemelendő még az erdőkről és a természetvédelemről szóló 1935. évi IV. törvénycikk, melynek ugyan még szintén nem volt büntetőjogi vonatkozása, de mégis óriási jelentőséggel bír a természet és környezet védelmének alakulásában. A törvény azon túl, hogy felváltotta az első erdőtörvényt, illetve különböző egyéb korabeli jogszabályokat egy törvény keretében rendezett, hatodik cím alatt, újszerű elemként szabályozta a természetvédelmet. E körben szabályozta többek között a kipusztulás veszélyével szemben oltalomra érdemes vadon tenyésző állat- és növényfajokat, vagy például foglalkozott azokkal a forrásokkal és patakokkal, amelyeknek vize a vadon tenyésző állatok számára nélkülözhetetlenek voltak.

Az 1950. évi II. törvény – a Btá. – nem érintette a különös részi szabályokat, s az 1961. évi V. törvény megalkotása jelentett újabb állomást a vizsgálódásunk tárgykörében, melynek XII. fejezetének „kútmérgezés” elnevezésű ekocid jellegű bűncselekménye érdemel említést.¹⁹ A törvény 197. §-a szerint (1) Aki kutat, forrást, vízvezetékét vagy egyéb olyan víztárolót, amelynek vizét ivóvízként használják, az egészségre ártalmas anyaggal beszennyez, vagy vizét fogyasztásra más módon alkalmatlanná teszi, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a büntett folytán emberi életre veszély származott. (3) Aki a büntettet gondatlanul követi el, egy évig, a (2) bekezdés esetében három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A jogalkotó „A közbiztonság és a közrend elleni bűntettek” között helyezte el a kútmérgezés büntetést, s e fejezetről a Kommentár így ír: „Ha beható vizsgálat

alá vesszük az egyes bűntetteket, azt tapasztaljuk, hogy minden bűntett közvetve vagy közvetlenül sérti a közbiztonságot és a közrendet, a társadalom rendjét. A bűntettek jelentős része azonban csak közvetve fenyegeti a közbiztonságot és a közrendet. Az ilyen bűntettek a védett tárgyakhoz igazodóan (a Btk. rendszerében) más fejezetekben nyertek elhelyezést... a XII. fejezetben felvett bűntettek közös jellemzője, hogy az állampolgárok szélesebb körét, azok valamely közös érdekét, vagy az egész dolgozó nép érdekét, avagy korszakát, de előre meg nem határozható személyt fenyeget, veszélyeztet.”²⁰ Ahogy Kóhalmi László fogalmaz, a kútmérgezés tényállásának kodifikálása valószínűleg inkább a jogi szabályozásban gyakorta megjelenő „tehetetlenségi mozgás” terméke. A fentiek tükrében tehát a környezetnek a büntetőjog eszköztárával megvalósuló védelméről még ekkor sem beszélhetünk. Ezen állomáson túl szükséges megemlíteni az 1961. évi 18. törvényerejű rendeletet, mely a természetvédelemről szólt. A rendelet szabályai azonban tulajdonképpen átvették, finomították az 1935. évi IV. törvénycikk szabályait.

Az igazi áttörés a büntető törvénykezés fejlődésében az 1961. évi V. törvény 1976. évi II. törvénnyel történt módosítása. A jogszabály az emberi környezet védelméről szólt, ezen belül a törvény 9. §-a meghatározta a környezetvédelem körét, miszerint „a Magyar Népköztársaságban az emberi környezet megóvása érdekében védelem alatt áll: a) a föld, b) a víz, c) a levegő, d) az élővilág, e) a táj, f) a települési környezet.” A környezeti tárgyak fő csoportjaira részletszabályok is vonatkoztak. A jogszabály ezen túlmenően meghatározta a környezeti tárgyakkal kapcsolatos társadalmilag veszélyes – az embert, illetve környezetét közvetve vagy közvetlenül károsító, illetőleg veszélyeztető – jelenségeket és magatartásokat.

A ’76 évi törvény mérföldkő jellegét azonban annak 47. §-a adja, mely kimondja:

„A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény 197. §-a helyébe a következő rendelkezések lépnek:

A környezetvédelmet sértő bűncselekmény

197. § (1) Aki az emberi környezet védelem alatt álló tárgyait úgy szennyezi, ártalomnak vagy károsodásnak teszi ki, hogy ezzel az ember életét vagy egészségét jelentős mértékben kedvezőtlenül befolyásolja – ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg – három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény folytán emberi életre veszély származott.

(3) Aki a (2) bekezdésben meghatározott cselekményt gondatlanul követi el, három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az újonnan megalkotott tényállás 1976. április 1. napjával a korábbi kútmérgezés bűncselekményének

¹⁹ KÓHALMI, 2001, 154. o.

²⁰ KÓHALMI, 2001, 154. o.

helyébe lépett, s bár továbbra is a közbiztonság és a közrend elleni bűncselekmények között kapott hely, s a védendő jogi tárgy is inkább a köz egészségének megőrzésében, a nép, az emberek védelmében öltött testet, azonban közvetetten már megjelentek a tényállásban a környezet védelem alatt álló tárgyai és – azok szennyezésével, károsításával – az ember életének, egészségének a közvetlen befolyásolása.

A törvény ugyan már rendelkezett környezetvédelmi színezettel (sőt kifejezetten környezetvédelmi jogszabály volt), ami igazi fordulatot jelentett a hatályos szabályozás kialakulásának történetében, azonban hangsúlyozandó annak miniszteri indokolása, ami még egyértelműen az emberi élet és egészség alakulását teszi a szabályozás középpontjává és a 197. §-nak a szocialista Btk. rendszerében való elhelyezése sem a legszerencsésebb. Az indokolás szerint „*a javaslat önálló tényállásként szabályozza a környezetvédelmet sértő bűncselekményt, s az alapesetben az ember élete vagy egészsége alakulásának jelentős mértékű kedvezőtlen befolyásolását, a minősített esetben pedig az emberi életre származó veszélyt jelöli meg eredményként. A gondatlan cselekményt csak az utóbbi eredmény bekövetkezése esetén rendeli büntetni.*”

V. A régi Btk. hatálybalépésétől napjainkig

Az 1976. évi II. törvény hatálybalépését követően, kicsit több, mint három évvel később hatályba lépett az 1978. évi IV. törvény (rég Btk.). A jogalkotó a korábban egységes környezetvédelmet sértő bűncselekmény helyett az új törvénybe már két tényállást vezetett be a jelenleg is ismert „környezetkárosítás”, illetve „természetkárosítás” megnevezésekkel és azokat besorolta a közegészség elleni bűncselekmények közé. Az eredeti szövegezés szerint a környezetkárosítás büntetnének elkövetője az, „*aki az emberi környezet védelem alatt álló tárgyát jelentős mértékben szennyezi, rongálja vagy pusztítja. A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a környezetkárosítás életveszélyt idéz elő*” [rég Btk. 280. § (1)–(2) bek.]. A törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendelte, mégpedig az alapeset megvalósulásakor vagylagosan egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával, illetve pénzbüntetéssel, a minősített eseten pedig három évig terjedő szabadságvesztéssel.²¹ Az eredeti tényállásoknak, mint keretdiszpozícióknak a háttérét továbbra is az 1976. évi II. törvény adta, mely – mint korábban arról már szó esett – megfogalmazta, mik a környezet védelem alatt álló tárgyai. A régi Btk.-hoz fűzött miniszteri indokolás szerint a XVI. fejezetben a Javaslat olyan bűncselekmények tényállásait

határozza meg, amelyek általában nem meghatározott személy jogait vagy érdekeit sértik vagy veszélyeztetik, hanem káros hatásuk ennél szélesebb kört érint, az állampolgárok nagyobb vagy szűkebb csoportját. E káros hatás iránya határozza meg a fejezet belső tagolódását. Ennek eredményeként alakult ki a négy cím: a közbiztonság, a köznyugalom, a közbizalom és a közegészség elleni bűncselekmények tényállásaival.

Kiemelendő, hogy a régi Btk. környezetkárosítás és természetkárosítás névvel ellátott tényállásainak önállóítása elsődlegesen még mindig egészségvédelmi céllal történt. Mindkét tényállás jellemzője, hogy azok megalkotásának indítéka csak részben történt a környezetvédelem talaján, hiszen elsődlegesen, többszörös áttétel útján az emberek, a lakosság életének, egészségének a veszélyeztetését kívánta szankcionálni. Ugyan az eredeti törvényszöveg a veszélyeztetés szót egyik tényállás esetében sem használta és ekként a büntetni rendeltségnek sem volt feltétele veszélyhelyzet létrehozása, azonban a miniszteri indokolás szerint a tényállások létjogosultsága mégis a lakosság egészségének megőrzése és a veszélyeztetés elkerülése. Hozzáteve, hogy a környezetkárosítás eredeti tényállásának (2) bekezdése minősített esetként értékelte és súlyosabban rendelte büntetni, ha a környezetkárosítás életveszélyt idézett elő, tehát amennyiben az alapesetben körülírt absztrakt veszély konkretizálódik.

A régi Btk. 280. §-ához fűzött miniszteri indokolás egyébként konkrétan kiemeli, hogy „*a gazdasági haladásnak, előnyei mellett, hátrányos mellékhatásai is vannak. Ilyen különösen a természeti környezet károsítása, mely a lakosság egészségét, sőt a gazdasági fejlődést magát is veszélyezteti, hátrányosan hat rá vissza*”, valamint ezen túl visszautal a korábban hivatkozott 1976. évi II. törvényre is, amikor megfogalmazta „*E veszélyek megelőzése, illetőleg csökkentése érdekében alkották meg az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvényt.*” A bűncselekmény tárgya: az emberi környezet kiegyensúlyozott, rendeltetésszerű alakulásával biztosított közegészség.²²

A fentiek alapján levonható tehát a következtetés, a jogpolitikai cél a régi Btk. megalkotásakor még mindig elsődlegesen a gazdasági fejlődés és az egészségvédelem volt, melyet a miniszteri indokolás a legkonkrétabban úgy fogalmaz meg, hogy „*a környezetvédelem alatt álló tárgy jelentős mértékű károsításának társadalomra veszélyessége – a Javaslat szerint – a közegészségnek, mint jogi tárgynak a vonalán lép előtérbe. Az a tény, hogy az ilyen károsítás a közegészség szempontjából veszélyes, tudományosan is igazolt, sőt köztudomású is; bizonyításra nem szorul.*”

A környezetkárosítás eredeti tényállása egészen az 1996. évi LII. törvény elfogadásáig hatályban volt.

²¹ Dr. LACZI, 2004/4., 203–210. o.

²² ERDŐSY Emil – FÖLDVÁRI József: A magyar büntetőjog különös része. A Janus Pannonius Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 1994, 312. o.

1996. augusztus 15. napjával azonban az alábbi tényállás lépett a korábbi meghatározás helyébe:

280. § (1) *Aki a környezetet vagy a környezet valamely elemét károsítja, illetve jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettsége megszegésével olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy a környezetet vagy annak valamely elemét károsítsa, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) *Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a környezetet vagy a környezet valamely elemét jelentős mértékben szennyezi, illetve jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettsége megszegésével olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy a környezetet vagy annak valamely elemét jelentős mértékben szennyezze.*

(3) *A büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben írt bűncselekmény jelentős mértékű károsodást okoz, illetve alkalmas arra, hogy az a környezetet vagy annak valamely elemét jelentős mértékben károsítsa.*

(4) *A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény a környezetet vagy annak valamely elemét olyan mértékben károsítja, hogy a környezet vagy a környezeti elem természete vagy korábbi állapota nem állítható helyre.*

(5) *Aki a környezetkárosítást gondatlanságból követi el, vétség miatt az (1)–(3) bekezdés esetén két évig terjedő szabadságvesztéssel, a (4) bekezdés esetén három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

Az újabb tényállás hatálybalépését megelőzte egy fontos állomás, jelesül az a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény, mely több módosítással a jelenleg is hatályban lévő környezetvédelmi törvényünk. A törvény miniszteri indoklása már nagyon közel áll azokhoz az elképzelésekhez, érvrendszerhez, érdekekhez és értékekhez, melyet a jelenleg hatályos Btk. büntetőjogi vonatkozásban is megteremtett. Az indoklás szerint: „*az emberi környezet védelméről szóló 1976. évi II. törvény a maga idejében előremutató jogszabálynak számított és eleget tett annak a 70-es években jelentkező követelménynek, hogy a környezetvédelem, mint társadalmi probléma, a törvény szintjén nyerjen megfogalmazást. Ugyanakkor magán viselte az adott korszak sajátosságait, így a törvény valójában nem jelentett a végrehajtás számára igazi normát, a környezetvédelem nem épült be a társadalmi-gazdasági folyamatokba. A törvény – a politikai rendszer korlátai miatt – nem tartalmazott garanciális szabályokat a társadalmi nyilvánosság és az ellenőrzés számára. Indokolja az új törvény kidolgozását az a jelentős változás is, ami a környezet védelmének nemzetközi téren való megítélésében végbement az utóbbi két évtizedben. A környezeti elemek megóvásának és takarékos használatának jelentősége felértékelődött. Az ENSZ égisze alatt kidolgozásra kerültek a harmonikus fejlődés alapelvei, és erre támasz-*

kodva már több nemzetközi egyezményt is kidolgoztak elsősorban az országhatároktól függetlenül jelentkező, vagy az azokon áterjedő hatásokkal kapcsolatban. Ezeken túlmenően a fejlett országok egész sorában (pl. Európai Közösség, USA, Japán) jelentősen megszigorították, illetve szabályozták a különféle környezethasználatok módját, mértékét határérték rendszerek kidolgozásával és előírásával. A rendszerváltást követően a környezetvédelem megújításának igénye elemi erővel merült fel. Olyan törvény meghozatala vált szükségessé, amely a megváltozott társadalmi, politikai, gazdasági viszonyok között hatékonyan képes érvényre juttatni a környezetvédelem egyetemes érdekeit. A környezetvédelmi szabályozás megújítása elsődlegesen a környezetbarát jogrendszer fogalmával jellemezhető. E fogalom lényege, hogy a törvényalkotás ill. törvényszerkesztés tekintettel van a környezet védelmének érdekeire. Nem születhet a jövőben jogszabály úgy, hogy az nem harmonizál a környezetvédelem alapvető célkitűzéssel, sőt a hatályos joganyagot is felülvizsgálatakor, és a környezetvédelmet érintő meglévő jogszabályokat is a fentieknek megfelelően módosítják.”

Visszatérve tehát a régi Btk. '96-os módosítására, az tulajdonképpen mellőzhetetlen volt, hiszen az új szemléletű környezetvédelmi törvény merőben új megoldást kívánt a büntető-jogalkotástól is. A régi Btk. ezen módosításának indokolása is tartalmazza, hogy „*a környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény elfogadása az első lépés volt a környezetvédelmi jogunk korszerűsítése, hatékonyabbá tétele érdekében. Figyelemmel azonban arra, hogy e törvény nagyrészt keretjogszabály, amelynek az alkalmazásához szükséges a végrehajtási rendeletek megalkotása is, a büntetőjog által is védendő környezetvédelmi jogi normák körét véglegesen csak e végrehajtási szabályok megalkotása után lehet meghatározni.*” Az indoklás megállapította azt is, hogy a módosítást megelőzően a régi Btk. környezetkárosításra vonatkozó szabályai nem voltak elégségesek, a gyakorlatban nem igazán lehetett ezeket alkalmazni. Utóbbi forrása az volt, hogy az eredeti környezetkárosítás tényállása materiális bűncselekmény lévén, annak befejezettsége megkívánta az emberi környezet védelme alatt álló tárgyainak jelentős mértékű szennyeződését, rongálódását vagy pusztulását. Eredmény hiányában pedig csak kísérletről lehetett szó. Ezen esetekben nagyon nehéz volt azt bizonyítani, hogy az elkövető szándéka az eredményre is kiterjedt, ezért gyakran nem voltak felelősségre vonhatóak a környezet károsítói, rongálói.

Az új tényállás megalkotásával a jogalkotó egyrészt elérte azt, hogy a környezetkárosítás tényállása a gyakorlatba is átültethető és alkalmazható legyen, a bűncselekmény elkövetőivel szemben immár hatékonyabban lehetett alkalmazni a büntetőjog szigorát. Másrészt a megalkotott tényállásban bekövetkező koncepcióváltással és annak újrafogalmazásával a törvényhozás elérte azt a pontot, amikor is – véleményem

szerint – előtérbe került a környezet mint védendő jogi tárgy az egészség védelme – s talán immár annak másodlagossága – mellett. A koncepcióváltást jelzi talán az a tény is, hogy ekkor került ki a tényállásból, a környezet szó elől az „emberi” jelző. Az új tényállás befejezett bűncselekményként szabályozta azt is, ha az elkövető jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kötelezettsége megszegésével olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas a környezet vagy annak valamely elemének károsítására. Ebben az esetben tehát már elég az absztrakt veszélyhelyzetnek fennállnia a károsításra. A tényállás (2) bekezdése szerint hasonlóan elegendő volt olyan magatartás tanúsítása az elkövetőtől, amely alkalmas arra, hogy a környezetet vagy annak valamely elemét jelentős mértékben szennyezze.

A környezetkárosítás legújabb – szinte változatlan formában ma is hatályban lévő – tényállását a 2005. évi XCI. törvény vezette be – illetve módosította a régi Btk. 280. §-át –, mely érdemben annyiban változott a 2012. évi C. törvény hatálybalépéséig, hogy a 2005. évi javaslat szerinti (2) bekezdés több kiegészítéssel, illetve módosulással „Ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés” bűncselekményeként külön tényállássá vált és ekként kikerült a környezetkárosítás tényállásából. A módosítás legfőbb oka alapvetően Magyarországnak az Európai Unióhoz történő csatlakozása volt, mely az uniós jogforrások átültetésén túl nemzetközi jogi kötelezettségeket is magával hozott. A miniszteri indoklás szerint „a módosítással érintett tényállások keretdiszpozíciók: csak keretet adnak, azt tartalommal különböző háttérjogszabályok töltik ki. A háttérjogszabályok többsége vagy módosult a közel tíz év során, vagy – tekintettel az Európai Unióhoz történő csatlakozásra is –, teljesen új jogszabályok születtek. Ezért időszerűvé vált a Btk. környezet- és természetvédelmi tényállásainak, valamint a szaktörvények, illetve egyéb jogszabályok fogalomrendszerének összehangolása, ekképpen az említett tényállások teljes körű és egyidejű felülvizsgálata.”

Jelen tanulmányban az újabb tényállásnak csak a főbb változásait kívánom kiemelni, a miniszteri indoklás alapulvételével, annak leszögezése mellett, hogy az újabb tényállás már kevésbé szolgált markáns változásokkal, annak újrafogalmazását véleményem szerint elsődlegesen a jogharmonizáció indokolta. A tényállás a korábbiakhoz képest mutat némi változást például abban, hogy a törvény a „környezet, valamint környezeti elemek” helyett a környezeti elemek Kvt. szerinti meghatározását külön felsorolva, ám egy ponton megszorítva tartalmazza. A miniszteri indoklás szerint ugyanis szükségtelen a bűncselekmény elkövetési tárgyaként az épített mesterséges környezetet is meghatározni, tekintettel arra, hogy az azt károsító magatartások a Btk. más tényállásai alapján (rombolás, műemlék megrongálása, kulturális javak megrongálása, rongálás) is bűncselekménynek minősülnek.

A törvény szerinti elkövetési magatartások a földnek, a levegőnek, a víznek, az élővilágnak, valamint

ezek összetevőinek a jelentős mértékű szennyezéssel, vagy más módon történő veszélyeztetése, illetve károsítása. A törvény a szennyezés fogalmát a tényállás utolsó bekezdésében, a Kvt.-vel összhangban álló értelmező rendelkezésben határozza meg. Eszerint a szennyezés a föld, a levegő, a víz, az élővilág, valamint azok összetevői jogszabályban vagy hatósági határozatban megállapított kibocsátási határértéket meghaladó terhelése. A szennyezésnek a környezetet, illetve annak elemeit tehát a kibocsátási határérték felett kell terhelnie. A határérték alatti terhelésnek is van szankciója, mivel ez is hátrányosan befolyásolja a környezetet, ez a környezetvédelmi bírság. A szennyezés azonban önmagában nem veszélyes olyan fokban a társadalomra, hogy az bűncselekménynek minősüljön. Ehhez jelentős mértékű szennyezésre van szükség.

A törvény szerint a legenyhébben büntetni rendelt magatartás a környezeti elemek veszélyeztetése, vagyis olyan tevékenység vagy mulasztás, amely környezetkárosítást idézhet elő. Ez tisztán veszélyeztető eredményt jelent, így a bűncselekmény a veszélyhelyzet bekövetkezésével befejezetté válik. A Kvt. szerint környezetkárosítás az a tevékenység, amelynek hatására környezetkárosodás következik be, környezetkárosodás pedig a környezetnek vagy valamely elemének olyan mértékű változása, szennyezettsége, illetve valamely eleme igénybevételének olyan mértéke, amelynek eredményeképpen annak természetes vagy korábbi állapota (minősége) csak beavatkozással, vagy egyáltalán nem állítható helyre, illetőleg, amely az élővilágot kedvezőtlenül érinti. A törvény a környezetkárosítás fogalmában szereplő két eredményt (beavatkozással helyreállítható, illetve helyreállíthatatlan) külön büntetési tétellel fenyegeti, ezzel is kifejezve azok különböző társadalomra veszélyességét. A korábbi, '96-os tényállás szerint a szennyezés, valamint annak a veszélye, továbbá a károsítás, valamint annak a veszélye azonos büntetési tétellel fenyegetett cselekmények. Az újabb tényállás szerint a veszélyeztető eredményt tartalmazó szennyezésnek és a bekövetkező károsító eredménynek eltérő a társadalomra veszélyessége, így indokolt eltérő büntetéssel fenyegetni azokat.

VI. A régi Btk. mulasztásának kiküszöbölése

A többször módosított régi Btk. hatályban volt egészen a 2012. évi C. törvény megalkotásáig, illetve utóbbi 2013. július 1. napján történt hatálybalépéséig. A jelenleg hatályos Btk. már érdemi változást nem hozott a környezetkárosítás bűncselekményének törvényi meghatározásában – a korábban említett ózonréteget lebontó anyaggal visszaélés önálló bűncselekménnyé nyilvánítását kivéve – és a tényállás a mai napig gya-

korlatilag változatlan formában hatályban van. Az új Btk. azonban magával hozott egy jelentős változást. E változás ugyan bizonyos szempontból formális, mégis – véleményem szerint – a környezet büntetőjogi védelme ezen – részben formális – változtatással érte el megérdemelt helyét a Btk. rendszerében.

E jelentékeny változás abban mutatkozik meg, hogy a törvényhozó az új Btk. – „A környezet és a természet elleni bűncselekmények” címet viselő – XXIII. fejezetének létrehozásával nyomatékosan kifejezésre juttatja azon tényt – s egyben ekként választ is ad tanulmányom elején felvetett kérdésre – miszerint a büntetőjogi szabályozás –, az új Btk. megalkotásával bekövetkező koncepcióváltással – eljutott a közegészség védelmétől, illetőleg a környezetkárosítás mint adott közösség egészségét veszélyeztető magatartás gondolatától, a környezet mint konkrét jogtárgy védelméhez. Zoltán Ödön véleményével e körben magam is könnyen tudok azonosulni, miszerint vitatható volt, hogy a környezeti bűncselekményeket a Btk.-nak a „közrend elleni bűncselekmények” címet viselő XVI. fejezetében a „közegészség elleni bűncselekményekről” szóló IV. cím alatt kellett szabályozni. Nagyon nehéz ugyanis – vagy csak különös erőlködéssel lehetséges – a környezetkárosítás és természetkárosítás bűncselekményeknek a terrorcselekménnyel... az önbíráskodással, a közokirat-hamisítással... való valamiféle – akár csak felettébb laza – kapcsolatát is felfedezni, ami esetleg az ezekkel egy bűncselekménycsoportba kerülését indokolhatná. De még a közegészség elleni bűncselekmények alcsoportjába helyezéssel szemben is felhozható, hogy a környezetet károsító bűncselekmények korántsem csak egészségügyi érdekeket sértenek.²³ Sőt: mint arra tanulmányomban többször utaltam, a környezet védelme, illetve a környezet ellen irányuló bűncselekmények kriminalizálása alapvetően és elsődlegesen nem egészségügyi érdekek men-

tén indokolt. Ennek tükrében a környezetkárosítás jelenlegi formájának – a tanulmányban bemutatott kimerítő történetét áttekintve – értelmet nyer a hatályos Btk. új fejezetéhez fűzött miniszteri indokolás is, miszerint „*a fejezet címe, illetve önmagában az önálló fejezet ténye a hatályos Btk.-nál jobban fejezi ki a fejezetben foglalt tényállások által védett jogi tárgyakat és azok jelentőségét, hiszen jelenleg a környezetet és természetet károsító vagy ezzel összefüggő cselekmények nem is szerepelnek önálló fejezet vagy cím alatt.*”

Miskolczi Barna egy – az új Btk.-t áttekintő – tanulmányában „a kodifikátor szemüvegén át”²⁴ hívja fel a figyelmet a törvény Különös Részében megjelent új értékekre. A szerző kiemeli, hogy az új Btk. végső célja, hogy a reform nyomán egy egységes, korszerű, következetes és hatékony törvénykönyv szülessen meg, így nyeri vissza a büntetőjog a szabályozási rendszerben betöltött „zárókö” szerepét. Az új Btk. egyik jellemzője a XXI. század problémái iránti nyitottság (vö.: korszerűség kodifikációs elve). Mindazonáltal az, hogy csak az új törvény rendezte külön fejezetbe (XXIII. fejezet, 241–253. §) a környezet és a természet elleni bűncselekményeket, az nem annyira az új törvény erénye, hanem inkább a régi súlyos mulasztása.²⁵

Véleményem szerint a Btk. hatályos rendszere – azal, hogy pótolta korábbi hiányosságát és külön fejezetben szabályozza a környezetet és a természetet sértő bűncselekményeket – korszerűség tekintetében mindenképpen felzárkózott a hatályos nemzetközi joganyaghoz és szemlélethez. Kérdésként merül fel, hogy az új rendszerben elhelyezett és a 2005. évi módosítással gyakorlatilag végleges formát öltött környezetkárosítás tényállása a gyakorlatban elégségesnek bizonyul-e, betudja-e tudni tölteni a „zárókö” szerepét.

²³ ZOLTÁN Ödön: Környezetvédelem és büntetőjog a nemzetközi összehasonlítás tükrében, Magyar Jog, 1983/4., 320. o.

²⁴ MISKOLCZI Barna: Kodifikátori gondolatok az új Btk. Különös Részéről de lege lata és de lege ferenda, Jogtudományi Közlöny, 2015/5., 281–291. o.

²⁵ MISKOLCZI, 2015/5., 281–291. o.